

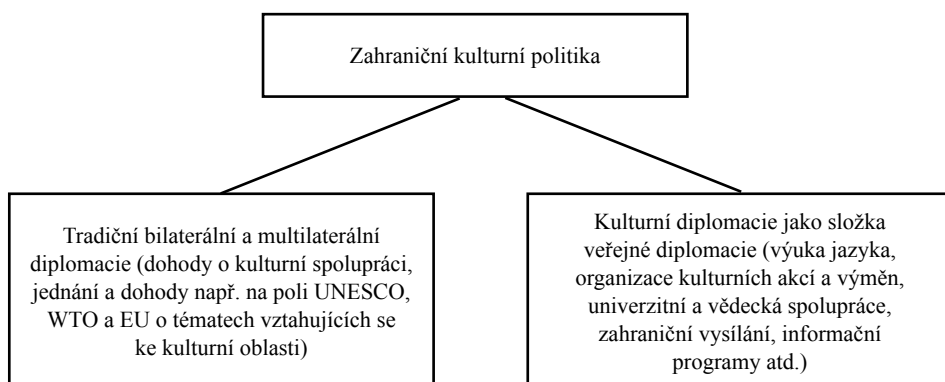
Kapitola 20

Kulturní rozměr české zahraniční politiky

Eliška Tomalová

Oblast zahraniční kulturní politiky státu zahrnuje 1) kulturní dimenzi zahraniční politiky na bilaterální a multilaterální úrovni a 2) kulturní diplomacii. Toto dělení bude rámovat i strukturu jednotlivých oddílů následující kapitoly. Kulturní diplomacie je součástí diplomatické praxe veřejné diplomacie (tj. obrací se na širší zahraniční publikum) a znamená cílené šíření kultury daného státu ke státu příjemce. Mezi hlavní prostředky kulturní diplomacie patří organizování kulturních akcí a výměn, výuka jazyka dané země, studijní a vědecké výměny, podpora kulturní činnosti krajanských komunit apod. Do činnosti kulturní diplomacie někdy řadíme i zahraniční audiovizuální politiku, tj. zahraniční rozhlasové a televizní vysílání daného státu. Kulturní dimenze zahraniční politiky je oblastí tradiční diplomacie (odehrává se na úrovni státníků a diplomatů) v rámci bilaterálních a multilaterálních vztahů, tematicky spadajících do oblasti kultury.

Schéma 1 – Zahraniční kulturní politika státu a typy činnosti.

KULTURNÍ ROZMĚR V ČESKÉ ZAHRA NIČNÍ POLITICE: VÝCHODISKA

Kulturní diplomacie ČR je v současné době zainteresovanými aktéry chápána jako kulturní složka prezentace ČR v zahraničí, která je dále složena z ekonomické (viz kapitola 17 – *Hospodářský rozměr české zahraniční politiky*) a turistické oblasti. Toto komplexní pojetí zahraniční prezentace je vlastní menším státům, které podobně jako ČR kladou důraz na ekonomické důsledky působení kulturní diplomacie; u velkých států – jako je například Francie¹ – se setkáme s jasnějším oddělením daných složek. V rámci této kapitoly se budeme zabývat právě kulturní částí prezentace ČR, jakkoli je obtížné vždy nakreslit jasnou hranici mezi výše zmíněnými složkami.

Zahra niční prezentace má své místo i v zatím posledním koncepčním dokumentu, vztahujícím se k české zahraniční politice, v *Koncepci zahraniční politiky České republiky na léta 2003–2006*. Prezentace ČR v zahraničí je zde pojata jako jeden celek společně se vztahy s krajany a dialogem s nevládními organizacemi: „Důležitou součástí diplomacie je také cílená prezentace země v zahraničí, vztahy s krajany a dialog s nevládními organizacemi“ (s. 4). Cílená prezentace je zde chápána jako jedna z priorit zahraniční politiky ČR (s. 5). V programovém prohlášení současné vlády se nevyskytuje žádná zmínka o kulturním rozměru zahraniční politiky a k samému tématu zahraniční kulturní politika se nevztahuje ani žádný základní programový dokument vlády. Kulturně prezentační aktivity se tak v praxi mají řídit zahraničněpolitickými prioritami České republiky, ale vlastní program kulturní prezentace zůstává záležitostí hlavních aktérů – zejména Českých center v zahraničí.

Koncepce jednotné prezentace České republiky (dále jen *Koncepce*) je základním dokumentem, vztahujícím se k zahraniční prezentaci ČR, a zabývá se mj. i oblastí kulturní diplomacie. Byla schválena v lednu 2005² a usiluje o propojení prezentačních aktivit v jednotlivých oblastech (cestovní ruch, export, kultura, věda atd.). Jejím cílem je „sjednotit postup orgánů státní správy v oblasti prezentace doma i v zahraničí, oprostit se od stávajícího obrazu postkomunistické země s levnou pracovní silou /.../ zvýšit počet kvalitních zahraničních investic a zisků z turistiky /.../ zvýšit efektivitu výdajů státního rozpočtu na prezentační a marketingové aktivity státu a podporovat vytváření pozitivního obrazu České republiky...“³ Zásadním přínosem *Koncepce* je tak především sama reflexe v rámci státní správy o koncepci zahraniční prezentace ve všech zmíněných oblastech.

V dokumentu jsou uvedeny základní charakteristiky výchozího stavu (část II), předloženy důvody pro provedení změn (část III) a v poslední části je poskytnut přehled postupu realizace jednotné prezentace (část IV). V úvodu k této stěžejní části *Koncepce* je definována situace, ve které se Česká republika nalézala, jako situace konkurenční, kdy je žádoucí, aby se ČR prezentovala „samostatně, odlišila se od ostatních zemí v regionu, neboť s nimi je právě často zaměňována“. Je zde poukazováno zejména na častou záměnu s bývalým Československem, a proto by podle *Koncepce* měla ČR „začít dlouhodobě budovat povědomí o své samostatné existenci“. Při této snaze jsou za hlavní směry prezentace považovány ekonomika, turismus a přírodní bohatství, kultura, věda a sport. Jako cílové skupiny *Koncepce* identifikuje zahraniční investory, obchodní partnery a spotřebitele v zahraničí, turisty, vlivné osobnosti, in-

stituce a novináře. Za nástroje prezentace pak Koncepce považuje audiovizuální prezentaci, PR články a inzerci v tištěných médiích, propagační materiály a tiskoviny, cílené marketingové akce, oficiální účast ČR na významných mezinárodních akcích, internet a organizaci mezinárodních akcí v ČR. V návrzích samých pro úspěšnou strategii prezentace pak nalezneme v první řadě vznik Komise pro prezentaci ČR jakožto poradního orgánu ministra zahraničních věcí, složeného z místopředsedy vlády pro ekonomiku, náměstků resortních ministrů, zástupců Kanceláře prezidenta republiky, předsedy Podvýboru pro prezentaci ČR v zahraničí Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR, zástupce Asociace krajů, ředitelů příspěvkových organizací Česká centra, CzechInvest, CzechTrade a CzechTourism. Komise se podle dokumentu má „scházet minimálně jednou ročně k projednání zásadních koncepčních otázek“. Ostatní zasedání Komise budou probíhat na úrovni zástupců delegovaných jednotlivými ministerstvy. Komise má být aktivní tedy ve dvou rovinách – na úrovni náměstků ministrů a na úrovni delegovaných zástupců. Koncepce dále definuje krátkodobé (vytvoření grafické podoby státních symbolů, marketingové značky ČR, produkci prezentačních materiálů o ČR atd.) a střednědobé úkoly Komise pro prezentaci (vypracování návrhu spolupráce dotčených resortů a jejich příspěvkových organizací, vytvoření strategie pro spolupráci státu s významnými českými exportéry, nevládními subjekty atd.). Při daných aktivitách přisuzuje koordinační roli Ministerstvu zahraničních věcí ČR, které má zajišťovat chod sekretariátu Komise pro prezentaci, informovat vládu o naplňování Koncepce jednotné prezentace a svolávat dle potřeby zástupce resortů k řešení konkrétních projektů prezentace ČR.

ZAHRANIČNÍ KULTURNÍ POLITIKA ČR: AGENDA, UDÁLOSTI

Česká kulturní diplomacie v roce 2007

Česká centra jako hlavní aktér kulturní diplomacie v zahraničí se jako každým rokem při pořádání kulturních akcí zaměřila na významná výročí daného roku. V roce 2007⁴ šlo zejména o akce připomínající 30. výročí Charty 77 (např. fotografická výstava signatářů Charty 77, prezentovaná v jednotlivých centrech v zahraničí, konference spolupřátané s místním ZÚ ČR o vyrovnání s totalitní minulostí za účasti osobností disentu, politologů a politiků apod.). Česká centra dále buď ve spolupráci s místními ZÚ ČR nebo samostatně pořádala kulturní akce v oblasti architektury, která patřila v roce 2007 k hlavním tematickým okruhům spolu s českým designem. Konkrétně šlo o prezentaci historické a současné české architektury (výstavy jako např. *Český architektonický kubismus*, *Splátka dluhu – Praha a její německy hovořící architekti 1900–1938* a *Šumná a bezbranná* – výstava architekta D. Vávry a režiséra R. Lipuse) a o propagaci současného českého designu (výstavy jednotlivých designových studií a účast na veletrzích a festivalech zabývajících se designem).

Jednotlivé kulturní aktivity vycházejí z nabídky centrály Českých center v Praze nebo jsou iniciativou konkrétního Českého centra v zahraničí (o jejich výběru viz níže).

Kulturní aktivity nabízely i jednotlivé zastupitelské úřady ČR v zahraničí, opět většinou formou výstav. Nabídkový plán putovních výstav je k dispozici na interne-

tových stránkách ministerstva zahraničních věcí⁵ a ZÚ si mohou z této nabídky vybrat. Kromě výstav nabízelo v roce 2007 MZV zastupitelským úřadům i filmové projekce, hudební a divadelní projekty.

Do oblasti kulturní diplomacie vstupují i další aktéři – zejména města a regiony. Významnou událostí byla v roce 2007 prezentace Prahy v USA – *Dny Prahy v Chicagu*, které se konaly v červnu 2007. Ačkoli šlo o prezentaci hlavního města Prahy, a nikoli celé ČR, lze ji považovat za největší propagační akci ČR v USA, která se odehrála pod záštitou velvyslanců obou zemí a která měla i svou kulturní část (koncerty, historická výstava Češi v Americe, týdenní filmový festival *Czech Film Days* a další).

Novou oblastí realizace kulturní diplomacie i kulturní dimenze zahraniční politiky se stala již v roce 2007 příprava předsednictví České republiky v Radě EU. V roce 2007 se o tomto tématu mluvilo zejména v souvislosti s přípravou doprovodných kulturních a společenských akcí, které se budou konat na území ČR i mimo ně, a v kontextu vytváření pozitivní image ČR jako člena EU. V základním dokumentu, který se vztahuje ke komunikační složce přípravy předsednictví (*Shrnutí Koncepce komunikace a prezentace předsednictví České republiky v Radě EU*) je uvedeno, že „předsednictví v Radě EU představuje pro ČR významnou příležitost ke své prezentaci a ke zviditelnění i po stránce kulturní, ekonomické a turistické“. Je zde také zdůrazněno, že komunikační strategie předsednictví má probíhat v souladu s celkovou prezentací ČR,⁶ aniž by tento soulad byl blíže definován.⁷ Bude tedy nutné zejména koordinovat činnost Odboru komunikace Sekce pro předsednictví Útvaru místopředsedy vlády pro evropské záležitosti, který má komunikační strategie na starosti spolu s hlavním aktérem kulturní diplomacie v rámci MZV – Odborem pro krajany, kulturu a prezentaci. Daný odbor se bude za českého předsednictví zabývat kulturními doprovodnými akcemi na zastupitelských úřadech mimo EU. K upřesnění aktivit dojde až během roku 2008, v současné době dochází k „mapování terénu a sbírání zkušeností od ostatních států“.⁸

V souvislosti s přípravou předsednictví je důležité zmínit se i o otevření Českého domu v Bruselu, jehož součástí je i České centrum. Ministerstvo zahraničních věcí si pronajalo sedmipatrovou budovu nedaleko institucí Evropské unie, v jejichž prostorách se dále nachází tzv. Dům regionů (zastoupení 18 českých krajů), Stálé zastoupení ČR při EU, zastoupení firem, zastoupení organizací, jako jsou CzechInvest, CzechTrade, CzechTourism, a velvyslanectví ČR. Hlavním cílem jeho otevření bylo shromáždit pod jednou střechou významná zastoupení v Bruselu a zdůraznit tam tak českou přítomnost a sjednotit reprezentaci ČR s vidinou nadcházejícího předsednictví. Ještě před zahájením provozu Českého domu došlo ovšem k několika komplikacím, vztahujícím se zejména k výši nájmu, kterou stanovilo MZV. Proto se některé kraje rozhodly do budovy nepřesídlit (Jihočeský, Středočeský a Liberecký kraj). Ve vlastních prostorách zůstává také zastoupení hl. m. Prahy v Bruselu. Provoz Českého domu byl zahájen 11. 10. 2007 za přítomnosti místopředsedy vlády ČR pro evropské záležitosti A. Vondry a ministra zahraničních věcí K. Schwarzenberga. Otevření bylo prováděno především kulturními akcemi (koncert, módní přehlídka, prezentace českých krajů a organizací).

Kulturní dimenze české zahraniční politiky v roce 2007

Agenda předsednictví ČR v Radě EU neovlivní jen naši kulturnědiplomatickou činnost, ale i oblast kulturní dimenze zahraniční politiky. Česká republika neuvádí kulturní témata (tj. témata spojená s „evropskou kulturní politikou“ nebo témata spadající do oblasti kulturní spolupráce členských států) jako součást možných priorit svého předsednictví Rady EU, ani na ně neklade větší důraz. V kontextu blížícího se předsednictví Rady EU byla v roce 2007 Česká republika oslovena Francií stran možné spolupráce v rámci projektu Evropská sezóna.⁹ Jak vyplývá z dostupných informací, v současné době se Česká republika nestaví k návrhu odmítavě, ale panují zde jisté obavy z realizace samé. Je patrné, jak bylo řečeno výše, že kulturní témata nejsou v centru zájmu našeho předsednictví.

Mezi události spadající do oblasti kulturní dimenze zahraniční politiky na bilaterální úrovni každoročně patří dohody o kulturní spolupráci. Na základě Dohody o spolupráci, podepsané v březnu 2001 mezi Českou republikou a Francouzským společenstvím Belgie a Valonským regionem, se v Praze v říjnu 2007 sešla podruhé Stálá smíšená komise. V rámci setkání byl přijat program spolupráce na léta 2008–2010. Mezi jeho hlavní témata v kulturní oblasti spadá zejména kulturní rozmanitost – „byla potvrzena důležitost Úmluvy o rozmanitosti kulturních projevů UNESCO“¹⁰ (Úmluvu ČR do konce roku 2007 neratifikovala). V roce 2007 byla také podepsána dohoda o užší spolupráci mezi Rumunskem a Českou republikou, která nahradila již zastaralou smlouvu z roku 1968. Měla zajistit nejen užší spolupráci Rumunského institutu v Praze a Českého centra v Bukurešti, ale měla by ovlivnit hlavně život českých krajanů žijících v Rumunsku: „Rumunsko se totiž podpisem dohody zavázalo do svých zákonů včlenit poznámku o podpoře vzdělávání české menšiny v jejím jazyce. Už deset let do Rumunska jezdí čeští učitelé krajany učit v rodném jazyce.“¹¹ Dohodu podepsali český a rumunský ministr zahraničních věcí.

Na multilaterální úrovni kulturní diplomacie je třeba zmínit se zejména o evropské dimenzi. Jako každý rok se ředitel OKVZP (dnes OKKP) zúčastnil pravidelné schůzky vrchních ředitelů pro kulturu a vzdělávání z MZV členských států EU, která se letos konala v portugalské Sintře v říjnu 2007. V říjnu se uskutečnilo také setkání zástupců MZV V4 plus Slovinska a Rakouska v rámci Středoevropské kulturní platformy. Setkání další významné platformy – EUNIC (*European Union National Institutes for Culture*) se zúčastnila Česká centra jako zástupci ČR. Vzhledem k tomu, že v roce 2010 se má ujmout předsednictví organizace některá nová členská země, jsou Česká centra možným kandidátem na druhého viceprezidenta v roce 2008 a prvního viceprezidenta v roce 2009. Získání podobné pozice by posílilo naše postavení nejen v rámci uskupení EUNIC, ale vzhledem k tomu, že by časově spadalo do doby, kdy ČR bude předsedat Radě EU, umožnilo by zejména uplatnit naše představy o formách evropské kulturní politiky a kulturní spolupráce.

Mezi další významné multilaterální platformy v oblasti kultury patří UNESCO. Česká republika se v roce 2007 připojila k Úmluvě UNESCO¹² o zachování nemateriálního kulturního dědictví. Od října 2007 je tak „možné jmenovat významné části tohoto dědictví na mezinárodní seznam, který je obdobou seznamu hmotných památek UNESCO“.¹³ Dříve nemohla ČR iniciovat zapsání duševního kulturního

dědictví na prestižní seznam, a proto byl od roku 2005 jedinou položkou na seznamu slovácký tanec verbuňk.

V roce 2007 se Česká republika také účastnila Generální konference (říjen–listopad), nezúčastnila se však setkání smluvních stran *Úmluvy o ochraně a podpoře rozmanitosti kulturních projevů*,¹⁴ kterou UNESCO přijalo na své generální konferenci v říjnu 2005. ČR ke konci roku 2007 Úmluvu neratifikovala, přestože EU jako celek i jednotlivé členské státy již k Úmluvě přistoupily. Rada EU zmocnila Komisi již v listopadu roku 2004, aby jménem Společenství jednala s UNESCO. Jednání se zúčastňovala jak Komise, tak jednotlivé členské státy Unie. Rada EU na základě svého rozhodnutí z 18. 5. 2006 Úmluvu schválila jménem Evropského společenství a zároveň doporučila členským státům její ratifikaci: „V oblastech spadajících do působnosti úmluvy UNESCO má pravomoci jak Společenství, tak jeho členské státy. Je tedy vhodné, aby se smluvními stranami stalo Společenství i členské státy a aby společně plnily závazky, jež úmluva UNESCO stanoví, a společně a soudržně vykonávaly práva, jež jim uvedená úmluva uděluje v případě sdílených pravomocí.“¹⁵ Teprve v prosinci 2006 vytvořilo Ministerstvo kultury ČR pracovní skupinu pro přípravu ratifikačního procesu v ČR. Do pracovní skupiny byla přizvána i zástupkyně nevládní sféry – ředitelka ProCulture/Otevřené společnosti o.p.s. Marta Smolíková. Ale ratifikační proces Úmluvy proběhl neúspěšně. 11. 7. 2007 doporučila vláda ČR prezidentu republiky podepsat po vyslovení souhlasu Parlamentem ČR listinu o přístupu České republiky k *Úmluvě o ochraně a podpoře rozmanitosti kulturních projevů*.¹⁶ Ministr kultury byl tehdy pověřen zdůvodnit přijetí Úmluvy v parlamentu. V říjnu 2007 Úmluvu přijala Poslanecká sněmovna, v Senátu návrh ovšem přijat nebyl, a to navzdory doporučení Výboru pro vzdělávání, vědu, kulturu, lidská práva a petice. Souhlas k ratifikaci tedy nebyl vydán.¹⁷ Výhrady se týkaly zejména význačnosti a nejasnosti pojmů, jako je „otevřenost“, dále obav z kulturních nároků menšin apod., a přicházely zejména od senátorů ODS. Česká republika se tak ocitla v izolované pozici mezi členy Evropské unie, navíc je v pozici členského státu, který neplní závazky plynoucí z toho, že EU jako celek k Úmluvě přistoupila. Zároveň je nutné připomenout, že v České republice nevznikla širší politická ani společenská debata na dané téma.¹⁸

IDENTIFIKACE A CHARAKTERISTIKA KLÍČOVÝCH AKTÉRŮ

Vzhledem k současnému komplexnímu pojetí zahraniční prezentace České republiky ze strany ministerstva zahraničních věcí (viz výše) jsou do její realizace kromě aktérů činných primárně v oblasti kulturní diplomacie – Ministerstva zahraničních věcí ČR a jeho příspěvkové organizace Českých center a Ministerstva kultury ČR – zahrnuti i aktéři činní v oblasti turistického ruchu (především Ministerstvo pro místní rozvoj ČR a agentura CzechTourism) a ekonomické složky prezentace (Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR a agentura Czech Trade a Czech Invest). V rámci této části kapitoly se zaměříme na aktéry činné v kulturní diplomacii a v kulturní dimenzi zahraniční politiky.

Akteři v oblasti kulturní diplomacie

Aktéry, působící v dané oblasti, můžeme dělit podle místa působnosti na ty, kteří působí v České republice (rovina centrální koordinace), a na ty, kteří působí v zahraničí (zejména Česká centra v zahraničí a zastupitelské úřady). Lze je také dělit podle oblasti činnosti – zabývají-li se primárně výukou jazyka, organizací kulturních akcí, zahraničními audiovizuálními aktivitami nebo jejich kombinací.

Styčným prvkem kulturní diplomacie ČR je v rámci centrální administrativy v roce 2007 Ministerstvo zahraničních věcí ČR a jeho Odbor pro krajany, kulturu a prezentaci (OKKP), spadající pod Sekci ekonomickou a kulturní. V roce 2007 prošel tento odbor řadou změn na organizační úrovni. V květnu 2007 byl sloučen Odbor kulturních a krajanských vztahů s Odborem pro prezentaci ČR – do listopadu 2007 pod názvem Odbor krajanských a kulturních vztahů a zahraniční prezentace. V současné době se dělí na oddělení krajanských vztahů, oddělení teritoriální a oddělení prezentace ČR. Tento odbor se podílí na formulaci zahraniční politiky ČR v dané oblasti a zabezpečuje zapojení relevantních subjektů do prezentační činnosti (v oblasti kulturní diplomacie tak spolupracuje zejména s Českými centry a se zastupitelskými úřady, kterým nabízí konkrétní možnosti kulturní činnosti v zahraničí). Podle *Koncepce jednotné prezentace České republiky v zahraničí* má zajišťovat chod sekretariátů meziresortní Komise pro prezentaci ČR (viz níže). Odbor se dále zabývá agendou českého zahraničního rozhlasového vysílání (ve spolupráci s redakcí Čro7), udržuje kontakt s českými krajany. Zajišťuje také vnější prezentaci České republiky na internetu – rozvíjí internetové stránky www.czech.cz (oficiální stránky České republiky, kde lze najít základní informace o české ekonomice, kultuře a inomingové turistice) a spolupracuje s redakcemi internetových *Českých listů* a dvouměsíčníku *Srdce Evropy*. Do června 2007 existovala v rámci organizační struktury MZV také funkce náměstka ministra pro vnější ekonomické vztahy a prezentaci ČR v zahraničí, kterou zastával David Gladiš. Komentáře v tisku k jeho odchodu z MZV se shodují na neslučitelnosti jeho pracovního stylu s chodem ministerstva, interní zdroje MZV odchod nekomentují. Po červnu 2007 funkce obnovena nebyla.

Hlavním partnerem ministerstva zahraničních věcí v oblasti kulturní diplomacie jsou Česká centra¹⁹ – příspěvková organizace MZV, která má svou působnost v ČR i v zahraničí, kde v současné době existuje celkem 22 Českých center (převážná část v Evropě). Mají na starosti všechny složky prezentace „v souladu s koncepcí a prioritami zahraniční politiky České republiky, koncepcí prezentace ČR v zahraničí a s pro-exportní politikou vlády ČR“,²⁰ ale v jejich činnosti jednoznačně převažuje kulturní dimenze.²¹ Jednotlivá Česká centra se v roce 2007 stejně jako v minulých letech zaměřila na organizaci kulturních akcí. Při sestavování programu si mohou vybírat z nabídky centrály Českých center (v roce 2007 byl kromě celkové programové nabídky vypsán již druhý ročník výběrového řízení projektů, kdy dramaturgická rada společně s vedením Českých center vybrala nejhodnotnější projekty) nebo iniciovat vlastní aktivitu.

Z ostatních resortů patří mezi další aktéry české kulturní diplomacie Ministerstvo kultury ČR a Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR. MŠMT se podílí například na materiálním a personálním zabezpečení výuky českého jazyka

a literatury v zahraničí²² (vysílání lektorů a učitelů ke krajauským komunitám, které jsou chápány jako nositelé a propagátoři české kultury v zahraničí). Ministerstvo kultury v rámci své organizační struktury disponuje zahraničním odborem, který v oblasti agendy kulturní diplomacie plánuje a zabezpečuje výstavy vysílané do zahraničí. Na jejich podporu každoročně vypisuje grantové řízení.²³ Na zahraničním odboru působí teritoriální pracovníci komunikující s MZV a s jednotlivými zastupitelskými úřady.

Parlamentní činnost v rámci kulturní diplomacie není nijak výrazná (do oblasti kulturní dimenze zahraniční politiky obě komory Parlamentu ČR zasahují například při ratifikačním procesu – viz výše o Úmluvě UNESCO o ochraně a podpoře rozmanitosti kulturních projevů). V Poslanecké sněmovně existují dva podvýbory Zahraničního výboru – Podvýbor pro krajany a Podvýbor pro prezentaci ČR v zahraničí. Podvýbor pro krajany se v roce 2007 sešel dvakrát a zabýval se v jednom případě vysláním delegace podvýboru a ve druhém případě se schůze zúčastnil ředitel odboru kulturních a krajauských vztahů MZV, který podvýbor informoval o krajauských vztazích ČR a o institucích ČR, zabývajících se vztahy s krajany. Podvýbor pro prezentaci ČR v zahraničí, zabývajících se všemi složkami prezentace, se v roce 2007 sešel pětkrát. Zástupci MZV a příspěvkových organizací informovali jeho členy o činnosti Komise pro prezentaci České republiky v zahraničí a agentur CzechInvest, CzechTrade CzechTourism a Správy Českých center. Senát disponuje Stálou komisí Senátu pro krajany žijící v zahraničí. Ani jeden z výše zmíněných subjektů nezasahuje významně do formulace české kulturní diplomacie. Soustřeďují se zejména na udržování kontaktů s krajauskými komunitami a na přijímání a vyhodnocování informací o činnosti ostatních aktérů zahraniční prezentace ČR.

Na základě *Koncepce jednotné prezentace České republiky v zahraničí* byla vytvořena meziresortní Komise pro prezentaci ČR jako poradní orgán ministra zahraničních věcí (na úrovni náměstků ministrů a delegovaných zástupců), která má za úkol koordinovat prezentační činnost ČR. Podle vyjádření zainteresovaných aktérů se Komise, jejíž vytvoření a fungování bylo personálně spjato s iniciátory projektu *Koncepce jednotné prezentace České republiky v zahraničí*, ani dnes pravidelně neschází, ani není nijak aktivní v rámci vymezených kompetencí.

Regiony mají také své vlastní kulturní aktivity v zahraničí. V koncepci jednotné prezentace je ve střednědobé perspektivě úvaha o návrhu spolupráce s kraji a obcemi (při prezentačních aktivitách mají např. města a regiony možnost využít kapacity Českých center v zahraničí), ale v současné době jsou subjekty veřejné správy sice v kontaktu s MZV, svou zahraniční kulturní politiku však vytvářejí samy. V roce 2007 se tak například hlavní město Praha, které je ve fázi vytváření vlastní strategie zahraničního marketingu města, soustředilo na prezentaci v USA (*Dny Prahy v Chicagu*, viz výše), účast na významných veletrzích, poskytujících možnost pro prezentaci měst (např. EXPO REAL, MIPIM a veletrhy cestovního ruchu) a na aktivní členství v organizaci Eurocities²⁴ (členství v ostatních velkých sdruženích měst byla v posledních letech z finančních důvodů redukována).

Mezi další skupinu aktérů, se kterými MZV v oblasti kulturní diplomacie spolupracuje, patří zahraniční Češi – krajané. OKKP navazování a udržování kontaktů s nimi

považuje za jeden z prostředků prezentace ČR v zahraničí. Formálně tuto formu spolupráce umožňuje v současné době mj. usnesení vlády ČR, č. 1622/2005, o Programu českého kulturního dědictví v zahraničí na léta 2006–2010, které vyčleňuje na podporu krajanůvých aktivit a výuku českého jazyka více než 50 mil. Kč ročně.²⁵ Usnesení zavádí zmíněný Program, do kterého spadá i podpora krajanůvých komunit v zahraničí jakožto nositelů kulturních a jazykových tradic a zabezpečení výuky českého jazyka a literatury v zahraničí. S krajanůvými komunitami udržují kontakt i výše zmíněný Podvýbor zahraničního výboru pro krajany (Poslanecká sněmovna) a Stálá komise Senátu pro krajany žijící v zahraničí.

Zvláštní kategorii představují aktéři působící v oblasti zahraniční audiovizí, která je v případě ČR samozřejmě skromnější než u velkých států. Zaměřuje se na rozhlasové vysílání, zahraničním televizním vysíláním ČR nedisponuje. Hlavním činitelem je zde Český rozhlas 7 – zpravodajsky zaměřená stanice informující zahraniční veřejnost o dění v ČR.

Soukromý sektor se do kulturní diplomacie ČR téměř vůbec nezapojuje. Kulturu pojímá jako doprovodnou činnost vlastní prezentace v zahraničí. Česká centra například poskytují soukromým firmám své prostory k prezentaci, spojené většinou s kulturní akcí, která přiláká často více publika než čistě obchodní prezentace.

Aktéři v oblasti kulturní dimenze zahraniční politiky ČR

Kulturní dimenze zahraniční politiky se odehrává na multilaterální a bilaterální úrovni. Agendu aktivit v UNESCO, kterou můžeme zahrnout do oblasti multilaterální kulturní diplomacie, řídí Odbor OSN ministerstva zahraničních věcí, konkrétně Sekretariát České komise pro UNESCO. Česká republika, stejně jako ostatní členské státy UNESCO, má Stálé zastoupení ČR při této organizaci, která sídlí v Paříži.

Mezi hlavní nástroje kulturní dimenze zahraniční politiky států patří dohody o kulturní spolupráci na bilaterální úrovni. Ke kulturním dohodám se v případě potřeby sjednávají tzv. prováděcí dokumenty, které mohou být buď vládní či resortní povahy. V těchto dokumentech jsou zdůrazněny priority vzájemné spolupráce na určité (většinou tříleté) období a stanovena konkrétní organizační a finanční pravidla vzájemných výměn. Vládní prováděcí dokumenty jsou sjednávány ve spolupráci s ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy. Gesce se ujímá střídatě ministerstvo kultury a ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Sjednávají se zejména se státy, v nichž je působnost v oblasti kultury a školství svěřena pouze jednomu resortu nebo pokud se tak smluvní strany dohodnou. Prováděcí dokumenty vládní povahy schvaluje na základě předchozího usnesení vlády dle příslušné gesce ministr kultury nebo ministr školství, mládeže a tělovýchovy.²⁶

SLEDOVANÁ AGENDA V POLITICKÉM, MEDIÁLNÍM, VEŘEJNÉM A AKADEMICKÉM PROSTORU

Kulturní diplomacie je zaměřena hlavně na zahraniční publikum. Jednotlivé oblasti činnosti, na úrovni bilaterální i multilaterální (audiovizí, kulturní činnost zastupitel-

ských úřadů, výuka jazyka apod.), rozhodně nepatří mezi stěžejní témata domácího tisku a politických debat. ČR v tomto ohledu nepředstavuje žádnou výjimku.

Ačkoli je kulturní diplomacie záležitostí vnější, jak bylo řečeno, od roku 2006, kdy zahájilo činnost i České centrum v Praze, můžeme mluvit i o jisté domácí dimenzi kulturní diplomacie. V Českém centru Praha je návštěvníkům představena činnost Českých center v zahraničí, která tak získává i mediální pokrytí. Mediální pozornost v roce 2007 si zasloužilo i otevření Českého domu v Bruselu, kterému věnovaly prostor všechny velké české deníky. Kromě stručné informace o zahájení činnosti se tématem staly hlavně finanční aspekty spojené s cenou pronájmu prostor. K hlubší úvaze o společné prezentaci však nedošlo.

Významným prvkem v kulturní diplomacii jsou vlastní mediální prostředky, mezi které patří tiskoviny a stále více zejména internet.²⁷ Součástí mediální prezentace je i Český rozhlas 7, který vysílá do zahraničí v několika jazykových mutacích a lze jej považovat za součást naší audiovizuální externí politiky. Akademická debata na dané téma v České republice téměř neexistuje, a proto ani v roce 2007 nemůžeme hovořit o jejím zapojení do utváření naší kulturní diplomacie nebo kulturní dimenze zahraniční politiky. Zahraniční kulturní politika je sice úzce spjata s politikou kulturní, ale ani této oblasti není v akademické sféře věnována dostatečná pozornost: „Akademická oblast v ČR se kulturní politikou takřka nezabývá, nejsou dostatečně formulovány natož vyučovány současné evropské přístupy a metody k této oblasti.“²⁸

V nevládním sektoru hraje významnou roli výzkumné, informační a vzdělávací centrum pro umění a kulturu ProCulture/Otevřená společnost o.p.s., založené v roce 2003, a Institut umění založený v roce 2005 jako samostatné oddělení Divadelního ústavu (od roku 2007 je součástí Institutu umění–Divadelního ústavu). Oba zmíněné subjekty se podílejí na předávání informací veřejnosti a odborníkům o kulturní politice, evropské kulturní politice a kulturní diplomacii, pořádají semináře a publikují články na dané téma. M. Smolíková, ředitelka ProCulture/Otevřené společnosti o.p.s., přednášela například v roce 2007 posluchačům Diplomatické akademie na téma Evropská kulturní politika a věnovala se i tématu kulturní diplomacie. Aktivně se také podílela na přípravě ratifikace *Úmluvy o ochraně a podpoře rozmanitosti kulturních projevů*, a to formou výše zmíněné účasti v pracovní skupině Ministerstva kultury ČR, tak i publikováním článků na dané téma.²⁹ Užší debata koncepčního rázu, tj. například užší zapojení nestátního sektoru do přípravy koncepčních dokumentů mezi nevládními subjekty, Ministerstvem zahraničních věcí ČR a dalšími zainteresovanými státními subjekty na téma kulturní diplomacie a kulturní dimenze zahraniční politiky, ovšem bohužel neprobíhá.

ZÁVĚR

Česká republika je stále ještě ve fázi utváření zahraniční prezentace a kulturní diplomacie. Vymezují se vztahy mezi hlavními aktéry, existuje zde i úsilí držet krok se zahraničními trendy v daných oblastech (využití moderních technologií, branding

a marketing apod.). Průběžná agenda ve zmíněných oblastech tím není nijak výrazně narušena, o čemž svědčí i aktivity v roce 2007.

Česká republika je malá země, nicméně usiluje – samozřejmě méně ambiciózně a s menší teritoriální působností – o pokrytí všech oblastí kulturní diplomacie a kulturní dimenze zahraniční politiky. Disponuje vlastními kulturními instituty v zahraničí, podporuje výuku českého jazyka a vývoz literatury, kulturní výměny, udržuje vztahy s krajanskými komunitami jakožto nositeli a šířiteli české kultury v zahraničí a má dokonce vlastní zahraniční rozhlasové vysílání. Na multilaterální úrovni je ČR zastoupena u všech velkých mezinárodních organizací, zabývajících se kulturou, a v hlavních kulturních platformách v Evropě.

Lze přesto říci, že ačkoli téma Presentace ČR v zahraničí, které obsahuje i kulturní dimenzi, je součástí dlouhodobých priorit zahraniční politiky, není mu věnován ani dostatek pozornosti, ani dostatek politické podpory. Malé politické podpoře lze také přičíst fakt, že úsilí o meziřesortní koordinaci, jehož účelem bylo propojení aktérů zahraniční presentace a její zefektivnění, bylo sice dobrým podnětem k reflexi, ale doposud nepřineslo významné výsledky. Politováníhodná je zejména nečinnost Komise pro presentaci ČR v zahraničí a neexistence vymezení geografických priorit a odlišností našeho kulturního působení v zahraničí. Můžeme konstatovat, že výše zmíněná koncepce zahraniční presentace ČR, jíž je kulturní presentace součástí, není zcela naplňována. Naše zahraniční kulturní politika je tak do značné míry personálně závislá na zanícení několika nadšenců.

Leitmotivem hodnocení zahraniční kulturní politiky, a kulturní diplomacie zejména, je nejen v případě ČR nedostatek finančních prostředků, určených na tuto oblast zahraniční politiky. Je proto nutné si uvědomit, že i když kulturní diplomacie nepřináší okamžitá diplomatická vítězství, je do podstatné míry odpovědná za vnímání České republiky v zahraničí, která je dlouhodobé povahy a která vytváří nutné zázemí pro naši pozici na mezinárodní scéně.

K vymezení místa kultury v zahraniční politice ČR je důležitá i určitá pojmová jednotnost. V rámci širšího tématu Presentace ČR v zahraničí nalezneme výraz kulturní dimenze, ale kulturní diplomacie se neobjevuje. Vhodné termíny pro základní složky presentace se zdají být pojmy kulturní a ekonomická diplomacie (druhý pojem je přece jen zavedenější než první). Jednoznačnou výtkou pro výraz Presentace ČR v zahraničí je dojem jednostranného působení, který vyvolává. Stále častěji se také vyskytuje pojem veřejná diplomacie, která je na rozdíl od klasické diplomacie zaměřena nikoli na styky mezi diplomaty, ale na navázání dialogu se zahraniční veřejností. Kulturní diplomacie, resp. její bilaterální část, je jednoznačně formou diplomacie veřejné, která je *par définition* otevřená a probíhá oběma směry.

Na závěr je třeba zdůraznit potenciál, který pro malou zemi skýtá regionální – střeoevropská a zejména evropská – spolupráce v oblasti kultury. V rámci kulturní diplomacie, a v širším pojetí i zahraniční presentace, státy sice usilují o přesné vymezení svého místa na „trhu“, evropská spolupráce typu EUNIC (viz výše) nám však dává možnost oslovit větší publikum. Pro Českou republiku je také z hlediska multilaterální spolupráce v oblasti kulturní dimenze zahraniční politiky klíčovým východiskem aktivně se zapojit do diskuse o směřování evropské kulturní politiky na úrovni EU.

Poznámky

- ¹ Francie se na kulturní působení v zahraničí intenzivně zaměřuje zejména od počátku páté republiky. V současné době je francouzská kulturní diplomacie institucionálně začleněna do struktury ministerstva zahraničních věcí jako součást agendy *Direction général de la coopération internationale et du développement* (DGCID – Generální ředitelství pro oblast mezinárodní spolupráce a rozvoje), které se dále dělí na *Direction de l’audiovisuel extérieur* (Ředitelství pro zahraniční audiovizí), *Direction de la coopération culturelle et du français* (Ředitelství pro kulturní spolupráci a francouzštinu), *Direction de la coopération scientifique et universitaire* (Ředitelství pro vědeckou a univerzitní spolupráci) a *Direction des politiques de développement* (Ředitelství pro rozvojové politiky). DGCID je tak pověřena agendou rozvojové spolupráce a kulturního a vědeckého působení v zahraničí.
- ² Usnesením vlády ČR č. 74 z 19. 1. 2005.
- ³ *Koncepce jednotné prezentace České republiky*. On-line: (www.mzv.cz/servis/soubor.asp?id=12011), s. 3.
- ⁴ Podrobnější informace o činnosti Českých center jsou dostupné na adrese www.czechcenters.cz.
- ⁵ Viz www.mzv.cz/kultura.
- ⁶ *Shrnutí Koncepce komunikace a prezentace předsednictví České republiky v Radě EU*. Sekce pro předsednictví ČR v Radě EU, Úřad vlády ČR, červenec 2007.
- ⁷ Podle *Shrnutí Koncepce komunikace a prezentace předsednictví České republiky v Radě EU* je ovšem období do konce roku 2007 označováno jako tzv. přípravná fáze, konkrétní kroky lze tedy očekávat až v průběhu roku 2008.
- ⁸ Rozhovor autorky v OKKP MZV ČR, 7. 11. 2007.
- ⁹ Evropská sezóna je projekt iniciovaný Francií, který má začít za francouzského předsednictví, při němž má dojít ke kulturním prezentacím ostatních členských států. Francie oslovila ČR s žádostí o „převzetí štafety“ po konci francouzského předsednictví.
- ¹⁰ *Podepsání programu spolupráce mezi Českou republikou a Francouzským společenstvím Belgie a Valonským regionem (2008–2010)*. České listy, 24. 10. 2007. On-line: (www.czech.cz/cz/ceske-listy/aktuality/podepsani-programu-spoluprace-mezi-ceskou-republikou-a-francouzskym-spolecenstvim-belgie-a-valonskym-regionem-2008-2010/).
- ¹¹ *Dohoda Česka a Rumunska upevní kulturní vztahy obou zemí*. České listy, 23. 10. 2007. On-line: (www.czech.cz/cz/ceske-listy/aktuality/dohoda-ceska-a-rumunska-upevni-kulturni-vztahy-obou-zemi/).
- ¹² Valné shromáždění UNESCO přijalo Úmluvu o zachování nemateriálního kulturního dědictví v říjnu 2005, vešla v platnost v dubnu 2006. Text Úmluvy on-line: ([www.unesco.org/culture/ich_convention/index.php?pg=00006UNESCO intangible heritage.pdf](http://www.unesco.org/culture/ich_convention/index.php?pg=00006UNESCO%20intangible%20heritage.pdf)).
- ¹³ *Vláda schválila úmluvu UNESCO*. Česká tisková kancelář, 30. 10. 2007.
- ¹⁴ Text dostupný on-line: (portal.unesco.org/en/ev.phpURL_ID=31038&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html).
- ¹⁵ Rozhodnutí Rady ze dne 18. května 2006 o uzavření Úmluvy o ochraně a podpoře rozmanitosti kulturních projevů (2006/515/ES).
- ¹⁶ *Usnesení vlády ČR ze dne 11. 7. 2007, č. 775*. On-line: ([kormoran.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/0/ae7c57774723579ec125730e0041fbf6/\\$FILE/uv070711.0775.doc](http://kormoran.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/0/ae7c57774723579ec125730e0041fbf6/$FILE/uv070711.0775.doc)).
- ¹⁷ Vzhledem k tomu, že u mezinárodních smluv je nutný souhlas obou komor, je v případě *Úmluvy o ochraně a podpoře rozmanitosti kulturních projevů* ratifikační proces ukončen. Jedinou možností je opětné předložení k projednání vládě ČR.
- ¹⁸ Viz podrobněji Smolřková, Marta: *Nejslabší rezort?* A2, 2/2007. On-line: (www.tydenika2.cz/archiv/2007/2/nejslabsi-resort).
- ¹⁹ Nástupnická organizace Správy zahraničních kulturních zařízení zřízené k lednu 1993.
- ²⁰ Viz *Statut Českých center* z června 2004.
- ²¹ Rozhovor s Jitkou Stavinořovou, programovou náměstkyní ČC, 12. 11. 2007.

- ²² Viz *Usnesení vlády ČR ze dne 14. 12. 2005, č. 1622 o Programu podpory českého kulturního dědictví v zahraničí na léta 2006 až 2010*.
- ²³ Granty jsou určeny pro organizátory vysílaných nebo přijímaných kulturních aktivit v rámci mezinárodní spolupráce, jejichž podstatou je veřejná produkce, s výjimkou projektů podporovaných z programu EU Kultura 2000 a Kultura 2007, mezinárodních knižních veletrhů, mezinárodních filmových festivalů a prodejních výstav a veletrhů. Grantové řízení je rozděleno do tří okruhů – projekty vysílané do zahraničí, projekty přijímané ze zahraničí a projekty organizované společně subjekty ze zemí Visegrádu. Viz www.mkcr.cz.
- ²⁴ Eurocities je sdružení více než 130 měst z více než 30 evropských zemí, založené v roce 1986. Zaměřuje se zejména na spolupráci v oblasti kultury, ekonomiky a životního prostředí. Z ČR jsou plnými členy Brno a Praha, Ostrava je přidruženým partnerem organizace. Více informací lze nalézt na www.eurocities.org.
- ²⁵ Viz materiály OKKP.
- ²⁶ *Bilaterální smluvní základna v oblasti kultury*. Ministerstvo kultury. On-line: (www.mkcr.cz/assets/zahranicni-vztahy-a-EU/odbor-zahranicni/Varia_-_internetov__str_nky_-_bilater_in_smlouvy__3_.doc).
- ²⁷ Česká centra mají vlastní internetové stránky www.czechcenters.cz, kde je možné nalézt mimo jiné i informace o programové nabídce jednotlivých center. Existují také stránky www.krajane.net, provozované Čro 7, a především stránky www.czech.cz, jejichž provoz zajišťuje Odbor pro krajany, kulturu a prezentaci MZV.
- ²⁸ Písemné vyjádření k dané problematice od M. Smolíkové, ředitelky ProCulture/Otevřené společnosti o.p.s., ze dne 18. 2. 2008, poskytnuté autorce.
- ²⁹ Články a informace k tématu Úmluvy o ochraně a podpoře rozmanitosti kulturních projevů dostupné na internetových stránkách ProCulture/Otevřené společnosti o.p.s. On-line: (www.proculture.cz/index.php?section=81&a_id=1378) nebo (www.proculture.cz/index.php?section=81&a_id=1277, www.proculture.cz/index.php?section=4&a_id=1038).